

Hiëronymus Bock: Kreuterbuch, 1560, Von dem Heidenkorn.

Geschreven en vertaald door Nico Koomen.

Von dem Heidenkorn. Cap. XXV.

In den rauhen sand gebirgen als Odenwald, unnd Wasgaw, da diß korn schnell und gern auffwechßt, zielen die einwoner solche frucht zûm viher fütter, darumb das es wol speißt, unnd das vihe redlich darvon zûnimpt. (Siligo agrestis. Locus.) Wiewol die armen leüt auch brot darauff bachen, unnd in sonderheit die Odenwälder, ist nun mehr an vilen orten gemein, als zû Keisers Lauttern, und umb die Statt Hagenaw. (Usus, Lauttern. Hagenaw. Tempus.) Würt gegen dem Meyen inn grundt geworffen, keimet bald, aber nicht wie andere frucht, sonder stoßt zwei breitter bletlin, als Rüben oder Kólsamen, die wurtzel ist eintzig, mit wenig fâselin und kurtz. Steiget bald in runde stengel, die seind zart, rund, glatt, unnd jnnwendig hol, on knópff, gewinnt dafür seine gerwerblin mit vil neben âstlin, allenthalben mit Ephewen bletteren bekleidet, aber zârter, weicher und spitziger. (Forma. Tempus. Palla. in Aprilitt. 3. Martialis. Sapor.) Blüet im Brachmonat, das seind sehr kleine weißfarbe blümlin bei einander gedungen, wie des holders, die werden zû

Van de heide koren. Kapittel 25.

In de ruwe zand bergen zoals Odenwald en Wasgaw daar dit koren snel en graag opgroeit telen de inwoners zulk vrucht tot veer voer, daarom dat het goed spijsst en dat vee redelijk daarvan toeneemt. Hoewel de arme mensen ook brood daaruit bakken en vooral in Odenwald, is nu meer aan vele oorden algemeen als te Keizers Lauttern en om de stad Hagenaw. Wordt tegen mei in grond geworpen, kiemt snel, maar niet zoals andere vrucht, maar stoot twee brede blaadjes zoals rapen of koolzaden, de wortel is enkel met weinig vezels en kort. Stijgt gauw in ronde stengels, die zijn zacht, rond, glad en inwendig hol, zonder knoppen, gewint daarvoor zijn wervels met veel zijtakjes, overal met klimop bladeren bekleedt, maar zachter, weker en spitzer. Bloeit in juni, dat zijn zeer kleine witkleurige bloempjes bij elkaar gedrongen zoals de vlier, die worden tot driekantige zwarte korreltjes, aan te zien als de zure zuring zaden, doch groter en meer volkomen. Geeft op de molen [527] schoon wit meel, vooral zo het door de buidel gedreven

dreicketen schwartzen kótnlin, anzúsehen als des Sawrampffers samen, doch grösser unnd vollkomlicher. Gibt auff der mülen [527] schön weiß mál, sonderlich so es durch den beüttel getriben würt. Am geschmack als ander weiß mál.

Von den Namen.

Wann die gelehtten nit zancken, sonder der warheit raum geben móchten, würden sie sehen und tasten, das diß obeschriben gewächs das Ocymum der alten ist, welches seinen namen vom οχύς, das ist Cito oder bald (wie Varro lehret) empfangen hat, sagt darbei man gebs dem rind vihe zúr reinigung des bauchs. (M. Varro de re rust.lib.1.ca.32.) Es muß aber zu solcher purgation das gewechs noch grün sein, unnd inn der blüet abgeschnitten werden. Wie können etliche die sich meyster duncken, gemelt Ocymum Basilgen deütten? Zwar es ist die edele Basilgen nit so gemein, das man sie für das vihe werffe, zú dem so würt die edele Basilgen in den hunds tagen nit bleich gál, wie das obgezeichnet Heydenkorn, dann zúr selben zeit ist die Basilg in der besten blüet. Zúm dritten schreibet Diosc.lib.ij.cap.cxxx.dz mál Ocymi sei dienstlich zú der enzündigung der lungen, nun weiß zwar jederman, das man auß Basilgen nit mál machen kan, sie wolten dann des krauts pulver verstehen, das kan aber die art und meinung Dioscoridis nit sein. (Plin.li.19. Lungen entzündung.) Zúm vierdten schreiben Plinius unnd Platina Ocymum sein ein schädlich gewächs dem magen, den augen, der lebern, und bring onsinnigkeit, τc. (Pli.lib.20.ca.12. Platina lib.3.) Solches alles hab vor zeitten der weiß Chrysippus war genommen. (Chrysippus.) Angeregte schäden unnd mangel, befinden wir (Gott sei lob) gar nit an der edelen Basilgen, sonder vil meht das widerspil, daher Ocymum der alten nit Basilgen ist, noch sein mag, ist auch nit von nóttten weitters sich darmit zú bekümmern. Es hat newlich Carolus Stephanus de re hortensi geschriben, unnd vermeint Ocymum sei ein halb Linsen, unnd ein halb Wicken geschlecht, lassen wir auch faren, wer wills alles treffen? (Carolus Stephanus. Paragr.133.) Constantinus de gradibus redet auch von einem Ocymo, das nennt er Citreum, und spricht es heiß in Galeno Tristia corda Letificans, das verstehe ich von der edlen Basilgen, lib.j.cap.vij. (Ss ij)[528, daar gaat de tekst over in mais]

wordt. Aan smaak zoals ander witte meel.

Van de namen.

(**Fagopyrum esculentum**) Wanneer de geleerden niet twisten, maar de waarheid ruimte geven mochten zullen ze zien en tasten dat dit opgeschreven gewas dat Ocymum der ouden is welke zijn naam van οχύς, dat is Cito of snel (zoals Varro leert) ontvangen heeft, zegt daarbij men geeft het rundvee tot reiniging des buik. Er moet echter tot zulke purgatief dat gewas noch groen zijn en in de bloei afgesneden worden. Hoe kunnen ettelijke, die zich meester denken, gemelde Ocymum als bazielkruid aanduiden? Wel is het edele bazielkruid niet zo algemeen dat men ze voor dat vee werpt, boven dat zo wordt dat edele bazielkruid in de honds dagen niet bleekgeel zoals dat opgetekende boekweit, dan in dezelfde tijd is de baziel in de beste bloei. Als derde schrijft Dioscorides libro 2 kapittel 130 dat meel Ocymi is dienstig tot de ontsteking der longen, nu weet wel iedereen dat men uit bazielkruid geen meel maken kan, ze willen dan het kruid zijn poeder verstaan, dat kan echter de aard en mening Dioscorides niet zijn. Als vierde schrijven Plinius en Platina Ocymum is een schadelijk gewas de maag, de ogen, de lever en brengt onzinnigheid etc. Zulks alles heeft voor tijden de wijze Chrisippus waar genomen. Aangehaalde schaden en mangel bevinden we (God zei lof) geheel niet aan het edele bazielkruid, maar veel meer dat tegendeel, vandaar Ocymum der ouden geen bazielkruid is, noch zijn mag, is ook niet nodig verder zich daarmee te bekommeren. En heeft net Carolus Stephanus de re hortensi geschreven en meent Ocymum is een halve lens en een half wikke geslacht, laten we ook varen, wie wil alles treffen? Constantinus de gradibus spreekt ook van een Ocymo, dat noemt hij Citreum en spreekt het heet in Galenus Tristia corda Letificans, dat versta ik van het edele bazielkruid, libro 1 kapittel 8.[528, daar gaat de tekst over in maïs]

Dodonaeus;

Van Boekweit kap. xiii.

Vorm.

Tragotrophon. Boekweit.

(Fagopyrum esculentum)

Boekweit heeft ronde, gestreepte en ronde stelen die ongeveer zestig cm of meer hoog worden. Daaraan groeien brede en voor scherpe bladeren die veel op de klimop of gewone windebladeren lijken. Ter zijde en aan de top van de stelen komen korte steeltjes voort en daaraan groeien met vele bijeen kleine, witte bloempjes en hierna volgt het zaad dat driekantig en grijs is en elk in een dun velletje is besloten net als het zaad van zwarte winde waarvan in het derde deel geschreven is.

Plaats.

Dit gewas wordt in magere en dorre landen gezaaid en is in Brabant in de Kempen zeer gewoon.

Tijd.

Boekweit wordt in de lente en in de zomer, als het koren gemaaid is, gezaaid en binnen negen of tien weken daarna dan is het rijp.

Naam.

Dit gewas en soort van koren wordt in Hoogduitsland Heide korn genoemd. In Nederduits boekweit waarna we dit Tragotrophon genoemd hebben. En dat dit kruid geen Ocymum is waar Columnella van schrijft hebben wij in onze Latijnse Historia frugum breder verklaard waar wij ook bewezen hebben dat het door de ouders niet gekend is.

Natuur.

Dit koren is zonder twijfel warm van naturen en niet zeer verdrogend.

Kracht en Werking.

Van het meel van boekweit met water wordt brij gemaakt en koeken gebakken die als je het eet gemakkelijk verteerd worden, lichte toiletgang maakt en de urine lost maar niet veel voedsel geeft. Het brood dat van boekweit gebakken wordt is vochtig en waterachtig en geeft ook niet veel voedsel. En anders heeft dit koren geen kracht die ons bekend is, dan dat het groene kruid de beesten voor voer gegeven wordt en het zaad aan de hoenderen die daarmee in korte tijd vet worden.

Zie verder: <http://volkoomenoudeherbariaenmedisch.nl> en : <http://www.volkoomen.nl/>